

УДК 338.487:338.33(477)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Т. Уманець

*Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна*

Досліджено роль і місце туристичних послуг в економіці України. Визначені інноваційні контури їх розвитку у світі та в Україні. Розглянуто проблеми формування конкурентоспроможного ринку туристичних послуг.

Ключові слова: туризм, туристичні послуги, туристична галузь, рекреаційно-туристичний комплекс, соціально-економічна ситуація, туристична індустрія, стратегічний напрямок.

Перехід до постіндустріального суспільства супроводжується такими істотними змінами глобального масштабу, що вони не залишають “недоторканною” жодну сферу людського буття. Життя суспільства значно ускладнилося структурно і функціонально, актуалізуються нові глобальні проблеми, водночас змінюються суспільні потреби.

Світовий досвід свідчить, що характерною ознакою економіки початку ХХІ століття є об’єктивність процесу зростання частки послуг у вироблюваному продукті за рахунок збільшення обсягу ваги науково-технічних, фінансових, технологічних, транспортних та інших послуг, включаючи туристичні. Зміна суспільних потреб, видів економічної діяльності та їх взаємозв’язків, цінностей, які створюються внаслідок такої діяльності, вимагає переосмислення і перегляду економічних категорій та сприяє виникненню нових.

Сьогодні туризм визначається як “феномен ХХІ століття”, який став невід’ємною складовою життя більшості людей світу й одним з провідних напрямів соціально-економічної діяльності. Про глобальність туризму і пріоритетність у світовій економіці свідчать як динаміка світових туристичних потоків (4-5% зростання за рік) протягом останніх років, так і доходи від туризму, що становлять 6,5% світового експорту і 18% міжнародної торгівлі послугами [2].

Метою дослідження є дослідження ролі і місця туристичних послуг в новій економіці; визначення інноваційних контурів їх розвитку в світі і в Україні; аналіз проблеми формування конкурентоспроможного ринку туристичних послуг.

У наукових дослідженнях знайшли висвітлення такі проблеми та особливості розвитку туризму: передумови виникнення, принципи функціонування підприємств рекреаційно-туристичного комплексу, класифікація їх форм і видів, організація діяльності за ринкових умов, методологія розробки і реалізації державної і регіональної туристичної політики, особливості обліку та аналізу результатів роботи, планування фінансово-господарської діяльності, світовий досвід організації туризму.

Окреслена проблематика висвітлена в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених В.Азара, К.Борисова, Дж.Боузона, В.Главацького, Б.Данилишина,

М.Долішного, В.Євдокименка, І.Зоріна, В.Квартальнова, В.Кифяка, Ф.Котлера, В.Кравціва, О.Любіцевої, А.Мельника, Н.Недашківської, М.Нудельмана, В.Павлова, Г.Папіряна, М.Пітюлича, В.Сеніна, С.Харічкова, О.Шаблія, І.Школи та ін.

Для України, яка стала на шлях формування демократичного суспільства і ринкової економіки, туризм сьогодні є важливим чинником соціально-економічного розвитку як всередині держави, так і в зовнішньоекономічній діяльності. Вже зараз туристична галузь виробляє 8% ВВП і 20% зовнішньоторговельного обороту України.

Станом на 1.01.2011 р. в туристичній галузі функціонували 8,3 тис. підприємств, а саме: 3,9 тис. суб'єктів туристичної діяльності; 1,2 тис. готелів і місць мешкання; 3,2 тис. санаторно-курортних проживання.

Значна частина обсягу туристичної діяльності припадає на три туристичні регіони: Львівську область, Одеську область та АР Крим, забезпечують до 67% обсягу туристичної діяльності в Україні.

Хоча індустрія туризму є досить молодою сферою підприємницької діяльності, на сучасному етапі розвитку суспільства обґрунтування розвитку туризму як в практичному, так і теоретичному аспектах базується на його характеристиці як найбільш розвиненої та однієї з найдинамічніших галузей економіки.

У ХХ столітті відбулася справжня туристична революція, не менш і важлива за індустріальну. Туристичний бум спричинили зростання купівельної спроможності людей, збільшення їх вільного часу, успішне вирішення транспортних проблем. Якщо 1950 р. в світі міжнародні подорожі здійснювали 25 млн осіб, то 2000 р. майже 700 млн. У 2010 р. міжнародні подорожі охопили понад 1 млрд туристів. А якщо додати внутрішні поїздки та екскурсії, то третина населення планети перебуває в статусі туриста.

Крім того, туризм є каталізатором розвитку як окремих галузей економіки, так і соціально-економічного розвитку країн. Туризм початку ХХІ століття характеризується як один з видів економічної діяльності, що нестримно і динамічно розвивається, випереджаючи за темпами зростання доходів нафтовидобування та автомобілебудування. Як і будь-яка інша сфера господарської діяльності, індустрія туризму – дуже складна система. У ній зайнято близько 10% світових трудових ресурсів, виробляється близько 10% світового валового продукту, 7% світових інвестицій і 5% усіх податкових надходжень. Усе це сприяє тому, що туристична сфера забезпечує не лише значну частку світового валового продукту, а й понад 30% обсягу послуг світової торгівлі, 11% світових споживчих витрат, 7% загального обсягу інвестицій.

Сьогодні безпосередньо у сфері надання туристичних послуг зайнятий кожен 10-й працівник (понад 200 млн працівників). Крім того, послуги мандрівникам надають такі галузі, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного вжитку, торгівля. На найближче десятиліття туризм залишиться найповнішим джерелом створення нових робочих місць для низки регіонів світу.

За прогнозами експертів, протягом наступних п'яти років рівень щорічного зростання цієї галузі становитиме 5%, що дасть змогу 2 млн нових робочих місць.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО) частка туризму в створенні ВВП країн світу 2020 р. досягне 11-12%. Крім того, на підставі досліджень ВТО прогнозує, що туристичний потік 2020 р. зросте до 1,6 млрд туристів на рік, які ви-

трачатимуть 2 трлн дол США, тобто 5 млрд на день.

Туризм розвивається швидкими темпами і найближчим часом може стати найважливішим сектором підприємницької діяльності. Феноменальний успіх туризму зумовлений ще і тим, що в його основу покладено задоволення постійних прагнень людства пізнати навколишній світ. Це пізнання через туризм стало можливим за рахунок підвищення в багатьох країнах життєвого рівня населення, розвитку транспорту, інформаційних і інших технологій, глобалізації.

У всьому світі прискорюється науково-технічний прогрес, відбуваються процеси урбанізації, що має як позитивні, так і негативні наслідки для здоров'я людей. Спостерігається зниження функціональних можливостей людського організму, що проявляється в погіршенні діяльності його найважливіших життєзабезпечувальних систем. Відзначаються як зростання захворюваності населення, так і виникнення нових, небезпечних захворювань; значно зростають стресові навантаження, а в організмі людини накопичується фізична і розумова втома. Водночас час у світі спостерігається тенденція до усвідомлення значущості здорового способу життя.

Невід'ємною складовою сучасної системи цінностей стала турбота про здоров'я, підвищення життєвої активності. Зростає кількість людей, які прагнуть підтримувати гарну фізичну форму поряд з духовним збагаченням. Змінився і погляд роботодавців на працівників. Переважно ці тенденції характерні для країн Західної Європи і створюють передумови для прискореного розвитку туризму в усьому світі, зокрема, в Україні.

У деяких країнах навіть сформувалося таке поняття, як "право на туризм", знайшло відображення в Глобальному етичному кодексі туризму, прийнятому. Існує точка зору, що саме для населення країн з високим рівнем життя характерні великі витрати на туризм. Розподіл туристів за доходами в країнах, що визнані лідерами у сфері туризму, наведені у таблиці.

Таблиця 1

Розподіл туристичного потоку залежно від матеріального становища, %

Країна	Рівень доходів туристів		
	Низький	Середній	Високий
Велика Британія	12	51	37
Німеччина	12	45	43
Італія	31	59	10
Нідерланди	19	40	41
Франція	36	32	32

За умов зростання психологічних навантажень, інтенсифікації життя людей в індустріальних країнах туризм діє як ефективний засіб рекреації. З предмета розкоші він перетворився на необхідну потребу населення високорозвинених індустріальних країн.

Наприкінці ХХ ст спостерігається збільшення попиту на туристичні послуги серед людей середнього і нижче середнього достатку. Це сприяло до диференціації туристичного ринку та стимулювало збільшення варіантів туристичного продукту, розрахованих на людей з різним матеріальним достатком, різними інтересами, цілями і

вимогами до сервісу. Отже, розвитку туризму в світі сприяють політичні, економічні, технічні, культурологічні і соціальні чинники. Інтенсивно розвивається туризм у країнах зі сприятливою внутрішньою і зовнішньою політикою, стійким економічним розвитком, високим рівнем культури, соціальною підтримкою громадян. Статистичні показники свідчать, що останніми роками майже всі регіони світу продемонстрували значне зростання обсягів туризму. Довгострокові перспективи розвитку галузі залишаються оптимістичними.

Прогнози експертів ВТО стосовно розвитку туризму в світі повною мірою стосуються і України. Адже вона має надзвичайно вигідне географічне і геополітичне положення, розвинену транспортну мережу, володіє значними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, населена працелюбним і гостинним народом. Забезпечити належну віддачу від цього потужного потенціалу, використовувати його на користь активного відпочинку і оздоровлення можна лише за чіткої організації туристичної діяльності, зміцнення тієї, що існує, і створення нової матеріально-технічної бази, залучення досвідчених і кваліфікованих кадрів, тобто за правильної організації та ефективного управління туризмом. Водночас, наша держава використовує лише третину свого туристичного потенціалу, а за даними Світового економічного форуму, у сфері подорожей і туризму Україна серед 124 країн світу посідає лише 78-ме місце. Тому саме ця сфера залишає великі можливості для пошуків та активної діяльності [4].

Розвиток туризму в Україні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і є одним з найперспективніших напрямів структурної перебудови економіки. Своєю чергою, важливими факторами розвитку туристичної галузі є природний та історико-культурний потенціал нашої держави [1; 3].

Туристична галузь, завдяки багатим природним, історико-культурним, трудовим ресурсам, цілком може претендувати на чільні позиції в економіці держави.

Туристичний бізнес приваблює підприємців невеликим стартовим капіталом, швидким терміном його окупності, постійним зростанням попиту на туристичні послуги, високим рівнем рентабельності. При цьому зростає розуміння того, що знання основ організації туристичної діяльності має надзвичайно важливе значення для підготовки працівників туристичної сфери, підвищення професійного рівня, вивчення світової економіки і економіки України. Україна з перших днів незалежності упевнено стала на шлях створення власної туріндустрії, проголосивши туризм пріоритетним напрямом розвитку економіки. Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій і їх соціально-економічні інтереси за збереження екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Створення нового іміджу українського турпродукта, конкурентоспроможного в нашій державі і за кордоном, комплексний підхід до розвитку туризму і курортів на регіональному рівні, підтримка розвитку малого і середнього бізнесу в туристичній сфері зумовили неухильне зростання кількості туристів і обсягів наданих їм послуг. За оцінками Міністерства економіки України, продукти і послуги, пов'язані з діяльністю туристич-

тичної галузі, становлять близько 10% ВВП, а за загальними оцінками, близько 15% робочої сили в Україні зайнято в туристичному бізнесі і супутніх галузях.

Розвиток туризму в Україні – тема особливо актуальна, оскільки саме завдяки туристичній галузі можна поліпшити соціально-економічну ситуацію в країні. Сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей і додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам. Створити одне робоче місце в туризмі в 20 разів дешевше, ніж у промисловості.

Туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного і місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною і сучасністю нашого народу і держави. Отже, туризм – це саме та галузь економіки, яка заслуговує в Україні на більшу увагу як така, що може зробити вагомий внесок в економіку держави у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності і поповнення державного бюджету через сплату податків. Як сфера економічної діяльності туризм, з одного боку, визначається попитом споживачів, а з іншого – належить до товарів і послуг, які виробляються з метою задоволення цього попиту. Отже, туризм охоплює широкий діапазон видів діяльності, у тому числі міжнародний і внутрішній транспорт, громадське харчування, розваги, послуги туроператорів і турагентів та ін. Туристична діяльність в Україні сприяє розвитку тих територій, де є рекреаційні ресурси і немає перспектив для розвитку промисловості, створюючи нові робочі місця, збільшуючи доходи населення, водночас забезпечуючи збереження пам'ятників історії, архітектури, культури.

Попри політичні і соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту. Сьогодні індустрія туризму як сукупність підприємств сфери обслуговування та інших організацій, діяльність яких спрямована на задоволення попиту на туристичні товари і послуги, працює за умов жорсткої конкуренції, відвоюючи певні сектори як національного, так і міжнародного ринків, шукаючи нові напрямки і методи виробництва, аналізуючи сучасний стан, визначаючи перспективи на майбутнє.

Для економіки України актуалізується значення міжнародного туризму, яке полягає в тому, що, по-перше, це сфера швидкого обігу капіталу за відносно невеликих капіталовкладень, по-друге, це ефективний засіб модернізації інфраструктури; по-третє, можливість створення нових робочих місць як у державній, так і в регіональній економіці. Розвиток міжнародного туризму в рекреаційно-туристичному комплексі кожного регіону передбачає, по-перше, формування вільних економічних зон туристсько-рекреаційного підприємництва, в яких можуть бути запроваджені особливі економіко-правові, фінансові і митні умови, що дасть поштовх розвитку соціальної туристичної інфраструктури і забезпечить приплив іноземної валюти в регіональну економіку; по-друге, створення регіональних туристичних корпорацій і спільних підприємств за участю іноземного капіталу, що також сприятиме інтеграції регіону в загальнонаціональну і світову системи туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2002 р. № 583 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 18. – 143-154 с.
2. Балабанов И., Балабанов А. Экономика туризма: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 173 с.
3. Захарін С. Потоки зростають. А от доходи... // Дзеркало тижня. – 2008. – 4 жовт. – 23 с.
4. Халыпова Е. Проблемы глобализации в индустрии туризма. – Вып. 1. – К.: Мк-Трейдинг, 2004. – 207 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 03.06.2012
прийнята до друку 12.06.2012*

PROBLEMS OF TOURISM INDUSTRY

T. Umanets

*Izmail State University for the Humanities,
Izmail, Odessa region, Ukraine*

The role and place of tourist services researched in the economy of Ukraine. The contours of their innovative development defined in the world in general and Ukraine in particular. The problems of forming competitive tourist services market examined.

Keywords: tourism, travel services, tourist industry, recreation-tourist complex, socially - economic situation, the tourism industry's strategic direction.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ

Т. Уманец

*Измаильский государственный гуманитарный университет,
г. Измаил, Одесская область, Украина*

Исследованы роль и место туристических услуг в экономике Украины. Определены инновационные контуры их развития в мире и в Украине. Рассмотрены проблемы формирования конкурентоспособного рынка туристических услуг.

Ключевые слова: туризм, туристические услуги, туристическая отрасль, рекреационно-туристический комплекс, социально-экономическая ситуация, туристическая индустрия, стратегическое направление.